

Přehledně vypracovaná témata

MATURITA

Český jazyk

Marie Sochová

FRAGMENT

Maturita Český jazyk

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

Doporučujeme další e-knihy:
Maturita – Literatura – e-kniha
Maturita – Společenské vědy – e-kniha
Maturita – Němčina – e-kniha
Český jazyk v kostce pro SŠ – e-kniha

Marie Sochrová
Maturita – Český jazyk – e-kniha
Copyright © Fragment, 2011

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

JAK PRACOVAT S UČEBNICÍ

Komu je edice MATURITA určena

Jak říká název, tituly nové řady jsou určeny všem, kteří se chystají k závěrečné zkoušce na střední škole. Ocení ji student, který se k maturitě připravuje důkladně a s předstihem, ale i ten, kdo potřebuje rychlý a stručný přehled toho podstatného na poslední chvíli.

Co přináší edice Maturita nového

- **celkový přehled:** 30 vybraných témat zahrnuje vše podstatné z literatury; témata byla vybrána podle toho, jak často se objevují mezi maturitními otázkami různých škol
- **jednoduchost:** stejná struktura zpracovaných témat urychlí vaši přípravu
- **co list, to téma / otevřený studijní materiál:** jednotlivé listy se po vytištění mohou stát součástí vašich vlastních studijních materiálů – k tomuto základu můžete postupně přidávat další učební texty; navíc můžete studovat prakticky kdekoli, třeba v autobuse cestou do školy

Struktura témat

- **téma:** maturitní otázka
- **základní otázky:** série otázek, které tvoří osnovu pro dané téma; zapamatujete-li si je, bude se vám u maturity obsah tématu lépe vybavovat
- **ukázkové texty:** pracovní texty, které s tématem úzce souvisejí; pracuje se s nimi v otázkách a využijete je, až budete o tématu hovořit
- **zpracované téma:** to podstatné, co byste měli znát; najdete zde odpovědi na základní otázky a zároveň inspiraci pro vaše vlastní odpovědi
- **další otázky:** podrobnosti, na které se vás u maturity také mohou zeptat; máte-li čas, pokuste se na ně najít odpovědi
- **poznámky:** materiál je otevřený, zde je prostor pro vaše vlastní záznamy
- **odkazy:** rozšiřující literatura, kde najdete podrobnosti k tématu v titulech edice MATURITA V KOSTCE z našeho nakladatelství

Co list, to téma...

Hodně štěstí u maturity!

... list můžete vytisknout a připojit k vašim vlastním pracovním materiálům

Co v učebnici najdete

The diagram illustrates the layout of the 'Maturita' workbook pages, showing two sample pages with various sections labeled by arrows:

- téma maturitní otázka**: Points to the title of the topic at the top of the page.
- ukázkové texty pracovní texty, které s tématem úzce souvisejí**: Points to the example texts within the topic section.
- další otázky i na ně se vás u maturity mohou zeptat**: Points to the additional questions section at the bottom of the page.
- základní otázky otázky jsou zároveň osnovou tématu**: Points to the basic questions section on the left page.
- zpracované téma to podstatné, co byste měli znát**: Points to the 'Zpracované téma' section at the bottom of the left page.
- odkazy rozšiřující literatura**: Points to the 'Odkazy' section at the bottom of the right page.
- poznámky prostor pro vaše vlastní záznamy**: Points to the 'Poznámky' section at the bottom of the right page.

OBSAH

1. Získávání a zpracovávání informací.....	5
2. Jazyk, indoevropské jazyky, původ a vývoj češtiny	7
3. Etapy vývoje češtiny, vývoj českého pravopisu, vývojové tendence současné češtiny.....	9
4. Národní jazyk a jeho útvary, norma a kodifikace, jazyková kultura	11
5. Jazykověda a její disciplíny, přehled vývoje naší jazykovědy.....	13
6. Zvuková stránka jazyka, spisovná výslovnost	15
7. Grafická stránka jazyka, základní pravopisné principy	17
8. Slovní zásoba a její obohacování, změny slovní zásoby.....	19
9. Slovní zásoba a její rozvrstvení, slovníky	21
10. Význam slova a jeho složky, mnohoznačnost.....	23
11. Homonyma, synonyma, antonyma	25
12. Tvoření slov, struktura slova	27
13. Tvarosloví – slovní druhy, principy třídění, slova neohebná	29
14. Mluvnické kategorie jmen, skloňování	31
15. Mluvnické kategorie sloves, časování	33
16. Věta a výpověď, větné významové vztahy a jejich vyjádření	35
17. Věty podle postoje mluvčího ke skutečnosti (podle záměru), věty podle členitosti (podle složení)	37
18. Stavba věty jednoduché, větné členy, tradiční a valenční syntax	39
19. Zvláštnosti větné stavby, polovětné vazby a chyby ve větné stavbě	41
20. Aktuální (kontextové) členění větné stavby, pořádek slov ve větě	43
21. Souvětí souřadné (s řazením)	45
22. Souvětí podřadné (s podřazováním), vedlejší věty	47
23. Textová syntax (hypersyntax).....	49
24. Stylistika, funkční styly a slohotvorní činitelé	51
25. Slohové rozvrstvení jazykových prostředků, projev mluvený a psaný	53
26. Slohové postupy a slohové útvary, styl prostě sdělovací	55
27. Styl odborný a jeho útvary	57
28. Styl administrativní a jeho útvary	59
29. Styl publicistický a jeho útvary.....	61
30. Styl umělecký a jeho zvláštnosti	63

1. ZÍSKÁVÁNÍ A ZPRACOVÁVÁNÍ INFORMACÍ

Základní otázky

1. Proč považujeme *knihovny* za informační střediska? Vyjmenujte základní funkce knihoven (využijte i ukázkového textu). Která oddělení obvykle mají? Co všechno si lze v nich vypůjčit?
2. Které *katalogy* bývají v knihovnách? Která moderní zařízení nyní nahrazují tradiční katalogy? Kde lze získat informace o právě vycházejících knihách?
3. Které největší knihovny znáte?
4. Vysvětlete pojmy *informatika* a *teorie informací*. Kde lze získávat informace? Jak lze vyhledat informace na internetu?
5. Jak a z čeho lze nejrychleji získat informace o obsahu knihy?
6. Které *druhy záznamů* si pořizujete při studiu textu? Jak se správně *cituje* zdroj, z kterého čerpáme informace? Které údaje a v jakém pořadí se uvádějí?

Ukázkový text

①

Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě pořádá ve středu 16. února v 17 hodin v salonku staré radnice přednášku *Vzácné tisky Městské knihovny v Praze, postižené povodněmi 2002, a jejich restaurování*. Přednášet bude Mgr. Pavla Puršová z Úseku vzácných tisků Městské knihovny v Praze. Přednáška se váže k výstavě nazvané *Pražské bible*, kterou má Krajská knihovna Vysočiny zapůjčenu z Prahy a kterou si zájemci mohou prohlédnout v prostorách studovny Krajské knihovny Vysočiny až do konce února.

Jab: Restaurování knih. Cesta Vysočiny, roč. 45/2005, č. 7, s. 2

ad 1.

Knihovny **půjčují** literaturu (beletrii, odbornou, regionální), **pořizují dokumentaci** a třídění knih, poskytují **bibliografické informace** (o autorech, obsahu knih, o roce a místě vydání apod.), zpracovávají **rešerše** (souhrn informací o pramenech k určitému tématu), poskytují **meziknihovní výpůjční službu**, pořádají **přednášky, besedy, výstavy**. Oddělení knihoven: půjčovna knih, čítárna časopisů, studovna, oddělení pro děti a mládež, hudební oddělení, oddělení pro hendikepované; lze si vypůjčit vedle umělecké a odborné literatury i učebnice, skripta, denní tisk, časopisy (periodika), notový materiál, CD, DVD apod.

ad 2.

Tradiční původní katalogy: **jmenný** (abecední řazení podle příjmení autora), **předmětový** (podle obsahových hesel nebo klíčových slov, pojmů nadřazených a podřazených), **systematický** (podle číselných údajů jednotlivých vědních oborů – Mezinárodní desetinné třídění); místo tradičních katalogů se dnes využívají moderní počítačové programy a databáze knihoven; tzv. katalogizační lístky jsou převedeny do paměti počítače. Informace o právě vycházejících knihách lze získat v tištěné podobě např. v týdeníku *Knihy* nebo čtrnáctideníku *Knížní novinky* aj., jinak zejména na internetu.

ad 3.

Národní knihovna v Praze – shromažďuje hlavně bohemika, je metodickým centrem všech našich knihoven; státní vědecké knihovny v Brně, Hradci Králové, Plzni, Liberci aj.; Knihovna Akademie věd ČR; vysokoškolské knihovny – v Praze, Brně, Olomouci aj.

ad 4.

Informatika – vědecká disciplína, které se zabývá strukturou, vlastnostmi, zpracováním a využitím informace; **teorie informace** – obor, který zkoumá přenos informace ze zdroje k příjemci.

Informace lze získávat v tištěné podobě (knihy, noviny, časopisy), na odborných přednáškách, v novinách, rozhlase, televizi; nejdůležitější zdroj informací je **internet**, celosvětová počítačová síť s informacemi a souborem služeb ze všech oborů lidské činnosti; informace lze vyhledat buď přímo (nutno znát adresu subjektu – např. <http://fragment.cz>), nebo prostřednictvím vyhledávacích serverů českých (např. www.seznam.cz, www.redbox.cz), nebo zahraničních (např. www.altavista.com).

ad 5.

Informace o obsahu knihy lze získat: z **anotace** (informace o obsahu a hodnotě díla), z **obsahu** (hlavní kapitoly a oddíly), z **předmluvy** a **doslovu**, z **resumé** (shrnutí, výtah hlavních myšlenek, obvykle cizojazyčně a na konci knihy), z **rejstříku** (abecední seznam jmen nebo termínů použitých a vysvětlených v textu).

ad 6.

Záznamy z textu:

výpisky (excerpta) – doslovně vypsané části textu (věty, myšlenky) – lze jich v jiném textu použít jako **citát** (uvádí se v uvozovkách)

osnova – heslovité (stručné) naznačení výstavby celého textu (3 části – úvod, vlastní text, závěr)

výtah (konspekt) – rozšířená osnova, stručně zachycené hlavní myšlenky a výstavba celého textu s odkazy k odborné literatuře a přesnými **bibliografickými údaji** = příjmení a jméno autora, název publikace, místo a rok vydání, stránka

Doplňující otázky

Které knihovny jsou v místě vašeho bydliště, školy, regionu? Na který obor se případně specializují? ● Které údaje lze vyčíst ze signatury knihy, např. 75 B 12851? ● Uvedte odborné časopisy oboru, o který se zajímáte. ● Určete slohový útvar ukázkového textu. ● Odůvodněte v něm pravopis velkých písmen a interpunkci ve větách.

Poznámky

2. JAZYK, INDOEVROPSKÉ JAZYKY, PŮVOD A VÝVOJ ČEŠTINY

Základní otázky

1. **Vysvětlíte pojmy řeč, jazyk, mluva.** Kolik základních funkcí mají jazyk a řeč? Jak spolu souvisí jazyk a řeč? Vyjmenujte složky komunikačního procesu.
2. **Uveďte příklady umělých jazyků a neverbálních dorozumívacích prostředků.**
3. **Odůvodněte na základě textu 1, že některé jazyky mají společný původ. Jaký? Které jazykové skupiny znáte? Jmenujte některé skupiny indoevropských jazyků. Kam patří čeština? Které z uvedených jazyků nepatří k indoevropským? – finština, rumunština, holandská, irština, maďarština, perština, polština, arabština.**
4. **Následujících pět různojazyčných textů má stejný význam; srovnáním určete, do kterých skupin indoevropských jazyků příslušné jazyky patří: Dobry den, pane! Zdravstvujtě, graždanin! Dobar dan, gospodine! Buon giorno, signore! Bon jour, monsieur!**
5. **Které větve slovanských jazyků znáte? Které jazyky k nim patří? Který slovanský jazyk je nejstarším jazykem literárním? Které typy písma používají slovanské jazyky?**
6. **Uveďte, v kterém století vznikl text 2. Posuďte stav hláskoslovného a tvaroslovného vývoje češtiny. Vyhledejte aorist a imperfektum. Kterým tvarem se nahrazují v dnešní češtině?**
7. **Převeďte text 3 volně do nové češtiny a uvědomte si výrazné rozdíly, zvl. v slovní zásobě, hláskosloví a tvarosloví. Porovnejte dvě podoby téhož tvaru v genitivu plurálu (střelcův, psuov) – o čem svědčí?**
8. **Naznačte ve stručnosti hláskoslovný a tvaroslovný vývoj češtiny.**

Ukázkové texty

1

Na podobách slova *nový* v různých jazycích je vidět, že si tyto jazyky nejsou cizí a že mají společný původ: *nový* (česky), *neos* (řecky), *novus* (latinsky), *nuovo* (italsky), *nouveau* (francouzsky), *neu* (německy), *new* (anglicky).

2

Kněz Oldřich o Postoloprtech loviše.
Sta še, když skrzě jednu ves jědieše,
uzřě, že sedlská dievka na potocě stáše,
bosa i bez rukávův rúcho práše.

Dalimilova kronika

3

Ještě jinými obyčejí hřeší kněží. Prvý obyčej jich, že krmí mnohé pochlebníky, aby je chválili, že sú štedří (...). Druhý obyčej, že chovají čeled nepotřebnú úřadu kněžskému, jako střelcův, komorníkův a mnoho panoší. (...) Pátý obyčej, že chovají koně krásné a přípravu pyšnú na ně strojí a pak psuov mnoho lovčích (...)

Jan Hus

ad 1.

Řeč = schopnost člověka vyjadřovat myšlenky artikulovanými zvuky nebo grafickými značkami, vytvářet promluvu
Jazyk = systém výrazových a významových prostředků, nástroj myšlení a dorozumívání (řeč lidí stejného národa a území)

Mluva = realizovaná složka jazyka

Funkce jazyka: sdělovací, dorozumívací (= základní), výzvolá, apelová (= přesvědčovací, vliv na ostatní), citová, expresivní (vyjadřuje přání, obavy, lítost apod.), myšlenková, mentální (zachycuje proces myšlení), estetická (krása řeči, zvl. v uměleckých projevech); úroveň řeči závisí na kvalitě znalosti jazyka

Dorozumívání = mezilidská komunikace

Složky komunikačního procesu: mluvčí (pisatel) a posluchač (čtenář), jazykový systém (zvukové a grafické znaky), promluva mluvčího (kódování informace), porozumění posluchačem (dekódování informace)

ad 2.

Umělé jazyky – např. esperanto, ido, programovací jazyky, znaková řeč pro hluchoněmé; signály světelné, vlajkové; znaky matematické, chemické, fyzikální, hudební aj.

ad 3.

Společný původ indoevropský (společné hlásky); nejvýznamnější **jazykové skupiny** – např. indoevropská, ugrofinská (maďarština, estonština, finština), altajská (jazyky turkotatarské, mongolské aj.), austroasijská (čínština, vietnamština aj.), semitoamitská (arabština, egyptština aj.), africká (např. súdánská) aj.

Skupiny **indoevropských jazyků:** indické, íránské, helénské, italské (→ románské), keltské, germánské, baltské, slovanské aj. Čeština je slovanský jazyk.

K indoevropským jazykům nepatří finština, maďarština, arabština; rumunština = románský j., holandská = germánský j., irština = keltský j., perština = íránský j., polština = slovanský j.

ad 4.

1.–3. příklad – uvítací pozdrav (česky, rusky, chorvatsky) = slovanské jazyky;
4. a 5. příklad – (italsky, francouzsky) = románské jazyky

ad 5.

Slovanské jazyky – z praslovanštiny → 3 skupiny: západoslovanské (čeština, slovenština, polština, horní a dolní lužická srbština), východoslovanské (ruština, běloruština, ukrajinština), jihoslovanské (slovinština, srbština, chorvatština, makedonština, bulharština); nejstarší slovanský literární jazyk – staroslověnština; dvojí písmo – **azbuka** (východoslovanské jazyky a bulharština, makedonština, srbština) a **latinka**

ad 6.

Dalimilova kronika – z počátku 13. stol.; v **textu 2.** stav po přehlásce a > ě, před ztrátou jotace ě > e (*sě, skrzě, uzřě, na potocě*), před úžením ie > í (např. *dievka*), před změnou ú > au > ou (např. *ručcho*) a před změnou ó > uo > ů (např. *rukávón*); tvary jednoduchého minulého času: **aorist** (*uzřě, sta sě*) a **imperfektum** (*lovieše, jědieše, stáše*) – v dnešní češtině se minulost vyjadřuje složeným slovesným tvarem (*stalo se, uzřel, jel, lovil*)

ad 7.

Např. *obyčej* = zvyk (provedena změna aj > ej), 2. p. č. množ. *střelcív, komorníkov* (tvar starší), *psuov* (tvar novější) → právě probíhá změna ó > uo > ů (14.–16. stol.)

ad 8.

Hláskoslovný vývoj

- souhlásky – zánik párové měkkosti (kromě d', t', ň), r > ř, g > h, šč > št → *řepa, noha, Štěpán*
- samohlásky – v **13.–14. stol.:** přehlásky a > ě, á > ie (*duša > dušě*) a u > i (*ľud > lid*), ztráta jotace ě > e (*dušě > duše*) vyjma po retnicích; v **14.–16. stol.:** změny ó > uo > ů (*stól > stůl*), ú > au > ou (*súd > soud*), úžení ie > í, é > í (*miera > míra, obilé > obilí*), změna stejnoslabičného aj > ej (*vajce > vejce*) aj.

Tvaroslovný vývoj

- zánik duálu (dvojného čísla), dodnes zbytky (*dvěma, dvou, dvě stě, očima, na ramenou* apod.)
- zánik jednoduchých tvarů minulých (aorist, imperfektum) – *vedech > vedl jsem, vediech > vedl jsem*
- rozlišení podstatných jmen podle životnosti (*vízu chlap, hrad > vidím chlapa, hrad*)

Doplňující otázky

Kterými rysy se vyznačovala praslovanština – společný základ slovanských jazyků? ● Uvedte některé hláskoslovné rozdíly mezi slovanskými jazyky. ● Který typ slovníku byste použili k vyhledání původu některého slova?

Poznámky

3. ETAPY VÝVOJE ČEŠTINY, VÝVOJ ČESKÉHO PRAVOPISU, VÝVOJOVÉ TENDENCE SOUČASNÉ ČEŠTINY

Základní otázky

1. Kterými kulturními jazyky byly psány první literární památky na našem území? Vysvětlete pojmy **bohemika** a **glosy** – kde se poprvé vyskytovaly?
2. Naznačte jednotlivé etapy vývoje češtiny v souvislosti se společenským vývojem.
3. Naznačte vývoj českého pravopisu.
4. Rozhodněte, kterým pravopisem je psán text 1.
5. Podle textu 2 popište, čím se vyznačuje bratrský pravopis.
6. Dokladem rozvoje češtiny v období humanismu je text 3. Jak se nazývá typ složitého souvětí, který Komenský užívá pod vlivem latiny?
7. Uveďte základní vývojové tendence v současné češtině. Vysvětlete zejména pojmy **demokratizace**, **intelektualizace**, **internacionalizace**.

Ukázkové texty

1

Otče náš, genž gŕi nanebesiech, ofviei fie gmie tvé...

2

Protož y gména vlastnj, lidj, kragin, měst, (...) na wětljím djle sau podlé prwnjho způsobu zanechána: toliko některá zřjodka pro zwuk přjgemněgŕŕj (...) nětco nemnoho pozměněna.

3

Takž vejdemo do poslední ulice, kdež hned v prvním placu nemálo lidí stojí červeně přioděných; k nimž přistoupě slyším, že se smlouvají, jak by se smrti křídla dátí mohla, aby tak zdaleka jako zblízka v okamžení mohla pronikati.

J. A. Komenský, *Labyrint světa a ráj srdce*

ad 1.

Kulturní jazyky našich prvních literárních památek: staroslovenština (období velkomoravské), latina, pak staročeština. **Bohemika** – ojedinělá česká slova v latinském textu (např. v Kosmově kronice); **glosy** – vpisy do textu nebo na okraj textu latinského v češtině (od 11. stol.)

ad 2.

Etapy vývoje češtiny:

- **do r. 1300:** po období velkomoravském (staroslovenština) v 9. stol. a po zápasu kultury staroslověnské a latinské v 10.–11. stol. došlo ke krátkému období vítězství latiny, ale i pronikání češtiny – na poč. 12. stol. v latinské *Kosmově Kronice české* jsou *bohemika*, v latinských textech se objevují *glosy* (např. Svatořehořské, Vídeňské), z přelomu 12. a 13. stol. je česká duchovní píseň *Svatý Václave*
- **14. stol.:** česky psaná literatura, rozvoj české slovní zásoby, zvl. v době Karlově (úřední jazyk) + přejímání z němčiny a latiny; *Klaretovy* veršované česko-latinské slovníky, souvislá literární díla v češtině (*Alexandreis*, *Dalimilova kronika*), čeština v oblasti vědy (*Tomáš Štítný*)
- **15. stol.:** rozvoj mluveného jazyka (kázání), česká bohoslužba; *Husova* péče o jazyk (*O pravopise českém*) – odstraňování zastaralých slov a tvarů, nahrazování německých slov, péče o výslovnost, ustálení české abecedy, vliv na vývoj pravopisu
- **16. stol. a poč. 17. stol.:** humanismus – vliv latiny (zvl. ve stavbě větné – *humanistická perioda*), chvála češtiny (*Viktorin Kornel ze Všeherd*), vznik mluvnic (zvl. *Jana Blahoslava*, *Vavřince Benedikti z Nedožier*), vícejazyčné slovníky (*Daniel Adam z Veleslavína*) – dokonalost veleslavínské češtiny, vzor spisovné češtiny v *Bibli kralické*; vyspělost jazyka v díle *Komenského*
- **17. a 18. stol.:** pobělohorská doba, vliv germanizace, emigrace české nekatolické inteligence → snížení počtu uživatelů češtiny (venkov, lidová slovesnost) → rozkolísání normy; neúspěšné snahy tzv. *puristů* (brusičů jazyka), např. *Jana Václava Rosy* (mluvnice Čechořečnost)
- **konec 18. a 1. pol. 19. stol.:** národní obrození – obrany českého jazyka (starší *Balbínova* z r. 1672), mluvnice, zvl. *Josefa Dobrovského* = základní kodifikační dílo, Dobrovského Německo-český slovník, Jungmannův 5dílný Česko-německý slovník (s českou odbornou terminologií), překlady cizí literatury, rozvoj české umělecké literatury (*K. H. Mách*a, *K. J. Erben*, *J. K. Tyl*, *K. Havlíček Borovský*, *B. Němcová*), *Palackého Dějiny*
- **2. pol. 19. stol.:** čeština v úřadech, školách, rozvoj umělecké literatury, publicistiky; mluvnice *Jana Gebauera* (revize kodifikace jazyka, 1. pravidla českého pravopisu (1902); tvorba *májovců*, *ruchovců* a *lumírovců*, prozaiků *realistů*, *modernistů*)
- **20. stol.:** nové funkce češtiny ve veřejném životě a literatuře po r. 1918, kultivace spisovné češtiny – *Josef Zubatý*, *Václav Ertl*; *Pražský lingvistický kroužek* (Vilém Mathesius, Bohuslav Havránek, Roman Jakobson aj.); po 2. světové válce **Ústav pro jazyk český ČSAV** – péče o jazykovou kulturu: *Jaromír Bělič*, *František Trávníček*, *Pavel Eisner*, *Vladimír Šmilauer*, *Václav Machek*, *František Kopečný*, *Alois Jedlička* aj.

ad 3.

Vývoj českého pravopisu:

- **primitivní** (jednoduchý) – české hlásky nevyskytující se v latině označovány písmeny zvukově nejbližší hlásky
 - **spřežkový** – spojování dvou i více latinských písmen (např. *czas, rzyeka, waffe*)
 - **diakritický** (rozlišovací) – Husova *nabodenička* (čárka označující délku hlásky, tečka označující měkkost hlásky), např. *český*
 - **bratrský** (až do národního obrození)
 - **Dobrovského analogická oprava pravopisná** (*i* nebo *y* se psalo podle analogie: 1. p. *psi* (*páni*), 4. a 7. p. *psy* (*pány*))
- poslední velká reforma pravopisu v r. 1957, poslední úprava r. 1993

ad 4.

Text ① – pravopis diakritický (tečky označující měkkost, čárky délku, např. *náš*)

ad 5.

Text ② – pravopis bratrský: místo teček zavedeny háčky (*zřídka*), pro *š* zůstává spřežka *ff*; hláska *j* označována písmenem *g*, *i* označováno písmenem *j* (*přijemněg fff*), dvojhlas *aj*, *ej* psány *ay*, *ey*, hláska *v* označována písmenem *w* (*wlastnj*), *v* na začátku slov znamená *u* (*vslyš* = *uslyš*), po *c*, *z*, *s* a spojce *i* se psalo jen *y* (*cyzý*)

ad 6.

Humanistická perioda – dlouhé souvětí, složitá větná stavba: 2 části oddělené středníkem nebo dvojtečkou, tzv. *předvětí* a *závětí* (myšlenkově závažnější); přemíra vztažných vět, sloveso na konci věty, častý výskyt přechodníků a pasiva → text ③.

ad 7.

Základní vývojové tendence současné češtiny: současná čeština = jazyk posledních 50 let

souvislost se změnami společenskými; nejvíce změn ve **slovní zásobě**: slova už neužívaná se vracejí (*hejtman*, *hasič*, *kampelička*), jiná zanikají se zaniklými skutečnostmi (*kolchoz*, *pětiletka*), mnoho nových slov (*bajt*, *bit*, *joystick*), sousloví (*mobilní telefon*), rozšiřuje se význam slov (*myš*, *nosič*), tvary dříve neutrální jsou knižní (*pracovati*, *pěci*), naopak do hovorové češtiny pronikají slangová slova (*dýdžej*) a profesionalismy (*kliknout*, *mailovat*) nebo slova argotická (*perník*)

- **univerbizace** (víceslovná pojmenování nahrazena jednoslovnými) – *panelák*, *jednosměrka* a naopak **multiverbizace** – *provést operaci* (místo *operovat*), *vznést námitku*, *důkladným způsobem*
- **demokratizace** (rozšíření spisovné češtiny vlivem růstu vzdělanosti) a **intelektualizace** (vliv vědeckotechnického rozvoje)
- **integrace** (sjednocování), ale **stylová diferenciaci** (osamostatnění publicistiky, administrativy z odborného stylu)
- **internacionalizace** – příliv slov cizího původu, zvl. z angličtiny (*supermarket*, *puzzle*, *boom*)
- **terminologizace** (růst počtu termínů užívaných běžně) × **determinologizace** (termíny přecházejí do laické oblasti např. *počítač*, *komputer*)

Doplňující otázky

Kdo z pozdějších autorů rozvíjí složitý typ souvětí – humanistickou periodu do vrcholné dokonalosti? ● Oč usilovali puristé a proč? Kdo k nim patří? ● Znáte některé odborné časopisy o českém jazyce?

Poznámky

4. NÁRODNÍ JAZYK A JEHO ÚTVARY, NORMA A KODIFIKACE, JAZYKOVÁ KULTURA

Základní otázky

1. Vyjmenujte útvary národního jazyka. Vysvětlete pojem *národní jazyk*. Čím se liší *spisovná čeština* od *hovorové češtiny*?
2. Definujte pojem *nářečí*. Proč jsou na Moravě početnější nářeční oblasti než v Čechách?
3. Na textu 1 sledujte rozrůznění spisovné češtiny a nářečí v slovní zásobě, hláskosloví a tvarech slov.
4. Na textu 2 vyhledejte prvky obecné češtiny.
5. V textu 3 vyhledejte nářeční prvky a uveďte, jakou mají funkci. Porovnejte výpověď v pásmu vypravěče a v pásmu postavy (v přímé řeči).
6. V textu 4 hledejte slova, která se liší od spisovné normy, a to v rovině slovníku, výslovnosti a tvarů, a uvažte, jak podtrhují a dotvářejí prostotu monologu dívky.
7. Vysvětlete pojmy *norma* a *kodifikace*. Uveďte základní kodifikační příručky, které znáte.
8. Co je cílem *jazykové kultury*? Jak a kde se projevuje? Jaké požadavky jsou kladeny na kulturu vyjadřování?
9. V které jazykové příručce najdete:
 - a) vysvětlení věcného významu slova
 - b) poučení o psaní velkých písmen
 - c) vzory pro skloňování jmen

Ukázkové texty

1

Hoši říkají strýcovi, že musí jít co nejrychleji úvozem.

Hoši povídají strejcoj, že musej jít co nejrichlejc ouvozem. (severovýchodní Čechy)

Chlapci říkají strécovi, že musijó it co nérichléš hóvozem. (Haná)

Syncoj pravja strykovi, že musá ísc cojak najhonemši vyvozem. (Ostravsko)

2

Koukej, pitomečku – já nic neříkám. Jen ti radím: bacha na něj, von je to pěkněj bonzák a se dycky šikovně kreje. Vod toho člověka radši dál.

3

„To mi věř, brachu,“ začínal Šmatlán, „chdyby to možná bylo, přefíkal bych noviny a knihu chdekerou – pořádem se mi zdá, že toho vím málo, už za mlada sem byl na to navedenej, abych božskou praudu všude vyhledával“ (...) „Našinec je v tom zle,“ pokračoval Šmatlán po malé chvilce, „kdák knih a novin dost a dost nabrat? Tile učení – těm je ináč – mají šechnu příležitost – čtou si a učí se, jak srdce ráčí – sprostěj člověk vod šeho je vodstrčenej... Aby byla na božím světě spravedlnost náká – to nejní!“

Teréza Nováková, Jiří Šmatlán

4

Kocourku milej,

čerte můj,

já pro tě pláču.

A přece mlíčko jsem ti nalívala

do talířku pěkně kvítečkovaného

už zrána, před školou,

abys mi nevyhládl,

než se k tobě vrátím.

Josef Kainar

ad 1.–2.

Národní jazyk – reprezentativní útvar, jednotný a srozumitelný všem příslušníkům národa nebo etnika, které spojuje společné území, historie, kultura, společenský a politický život; je to souhrn jazykových prostředků, které používají jako nástroj dorozumění a myšlení.

Útvary národního jazyka:

■ spisovné:

spisovná čeština – jednací jazyk na veřejnosti (sdělovací prostředky, státní a jiné dokumenty, školy, úřady, odborná a umělecká literatura); vznikla na základě středočeského nářečí

hovorová čeština – mluvená podoba spisovné češtiny (v běžném společenském styku a komunikaci), nemá archaické a knižní prostředky

■ nespisovné:

nářečí (dialekty) – odlišené místně, zeměpisně, např. v Čechách podkrkonošské, chodské, na Moravě lašské,

hanácké, moravskoslovenské; čím vzdálenější území od centra (Prahy), tím větší nářeční rozrůznění; postupně nářeční rozdíly mizí (vliv školy, médií, pohybu obyvatel)

nadnářeční útvary (interdialekty) – vznikly postupným stíráním nářečních rozdílů, např. obecná hanáčkina, **obecná čeština** (je rozšířená na větších územích, proniká i do umělecké literatury, vyvíjí tlak na spisovný jazyk) = všední, všeobecně užívaný jazykový útvar zvláště v Čechách; z hlediska sociálního rozrůznění – **profesní mluva** = mluva zaměstnanců určitého povolání, oboru, např. zedníků (*fanka, šalovat*), lékařů (*exnout, karas*), železničářů (*šraňky*); **slang** = mluva zájmových skupin, má emocionální zabarvení, např. studentský (*matyka, koule*), myslivecký (*světla, barva, pírkó, křížák*); **argot** = mluva společensky deklasovaných vrstev, např. zlodějšů (*káča, fízl, prkenice*), vězňů (*dóžo, dožíny* = doživotí, *kukačka, čučkin* = dozorce)

ad 3.

První věta – spisovná čeština; severovýchodní oblast Čech – odlišnost koncovek, výslovnost *ou* místo *ú*; hanácké nářečí – odlišnost v koncovkách, dlouhé samohlásky, místo *i/i* a *y/y* → *e/é* uprostřed a na konci slov; lašské nářečí – krátké samohlásky (text 1)

ad 4.

Obecná čeština – slovní zásoba (*koukat, bacha, bonzák*), výslovnost (*vod, von, pěknej, dycky*), nadměrně užívaná zájmena osobní a ukazovací (*já, von*)

ad 5.

Nářečí se objevilo v kritickorealistické próze v 80. letech 19. stol. (Jirásek, Psohlavci – chodské), T. Nováková, Jiří Šmatlán – litomyšlské – obvykle v pásmu řeči postav, nikoli v pásmu řeči vypravěče; nářeční slova mají funkci charakterizační – charakteristika postav (z lidového prostředí) a místa – v duchu úsilí realistů o pravdivé zobrazení skutečnosti

ad 6.

Slova z oblasti obecné češtiny, zvl. tvary (*kvítečkovanýho, milej, mlíčko*) → záměrná depoetizace

ad 7.

Jazyková norma (zvyklost) = soustava uznávaných, obecně přijatých, ustálených jazykových prostředků a závazných pravidel jejich užívání (v pravopisu, výslovnosti, tvarosloví); je stabilní, ne však zcela neměnná

Kodifikace = zpracování jazykové normy, její popis a výklad

Kodifikační příručky:

- **Pravidla českého pravopisu** (školní vydání – s tvary a akademické vydání s širší slovní zásobou)
- mluvnice, např. Grepl-Jelínek a kol., **Příruční mluvnice češtiny**
- slovník jazykový, výkladový, např. **Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost** (1svazkový) nebo **Slovník spisovného jazyka českého** (8svazkový)

ad 8.

Jazyková kultura = úroveň jazykového vyjadřování a péče o ně

- Projevuje se v **rovině jazyka** (péče jazykovědců, stabilita normy) a v **rovině řeči** (kvalita uživatelů jazyka)
- **Požadavky:** jazyková **správnost** (absence chyb), **vhodnost výběru** jazykových prostředků, **slohová vytríbenost, srozumitelnost** a **výstižnost** vyjádření, **působivost, pestrost** jazykových prostředků, **originalita**

ad 9.

- ve slovníku jazykovém, výkladovém
- v Pravidlech českého pravopisu
- v mluvnici

Doplňující otázky

Kterí spisovatelé ve svých literárních dílech využívají nářečí nebo nářečních prvků? ● Kde se setkáte s prvky obecné češtiny v české próze a poezii? Jakou mají tyto prostředky funkci? ● Které jiné výkladové slovníky znáte?

5. JAZYKOVĚDA A JEJÍ DISCIPLÍNY, PŘEHLED VÝVOJE NAŠÍ JAZYKOVĚDY

Základní otázky

1. Vysvětlete pojem *jazykověda*.
2. Které vědní disciplíny jazykovědy znáte?
3. Které vědní obory se zabývají zvukovou stránkou jazyka?
4. Objašněte pojem *gramatika*. Čím se zabývá? Vyjmenujte její jednotlivé části.
5. Co je předmětem studia *textologie*? Jak souvisí s gramatikou?
6. Čím se zabývá *slovotvorba*?
7. Ke kterým jazykovědným oborům by patřily texty 1–5?
8. Rozhodněte, zda poučení o pravopise podává *ortoepie*, *lexikologie*, *ortografie* nebo *frazeologie*.
9. Tvorbou tvarů se zabývá *syntax*, *morfolgie*, *stylistika* nebo *dialektologie*?
10. Ke kterým jazykovědným disciplínám se vztahují následující pojmy:
 - a) hláska, souhláska, spodoba znělosti
 - b) slovní druhy, osoba, pád, životnost
 - c) věta, souvětí, podmět, přístavek
 - d) odvozování, skládání, slovo zkratkové, přípona
 - e) slohové postupy, popis, úvaha, líčení
11. Naznačte vývoj naší jazykovědy a uveďte významné jazykovědce.

Ukázkové texty

1

Při artikulaci *i*, *e* je jazyk posunut vpřed (samohlásky přední), při *o*, *u* naopak dozadu (samohlásky zadní), při *a* je asi uprostřed (samohláska střední). Přitom při článkování *a* je jazyk v dutině ústní nejdoleji (souhláska nízká), při *i* a *u* nejvýše (samohlásky vysoké), při *e*, *o* uprostřed (samohlásky středové).

2

Slova s jediným významem, např. *náves*, *turistika*, *lichotivý*, *dva*, *blizna*, *přípona*, *cukr hroznový*, *oxid*, jsou **jednoznačná**. Jednoznačnými slovy jsou **odborné názvy (termíny)**. Jednoznačnost termínů je nutná pro přesné dorozumívání.

3

Složená slova typu *velkoměsto* mají první část odvozenou z přídavného jména (*velký*). Takových přídavných jmen, z nichž se mohou tvořit složená slova jako *velkoměsto*, je mnoho, např. *velký – malý*, *nový – starý*, *dobrý – zlý*, *rychlý*: *velkoobchod*, *maloobchod*, *novomanžel*, *starousedlík*, *dobročinnost*, *zločin*, *rychlobruslař*.

4

Některá přídavná jména tvrdá mají kromě základních tvarů složených (s dlouhými samohláskami v koncovkách) ještě také tvary jmenné, např. *bos*, *bosa*, *boso*. Původně se jich užívalo ve všech pádech (koncovky byly shodné s koncovkami podstatných jmen) (...) Dodnes se nám zachovalo několik ustálených spojení, např. je to *nabíledni*, *z čista jasna* (*zčistajasna*), *k stáru*, *po česku* apod.

5

Věty v souvětí mohou být navzájem k sobě buď v poměru souřadnosti, nebo v poměru podřadnosti. V poměru souřadnosti mohou být dvě věty stejnorodé: buď věty hlavní, nebo věty vedlejší stejného druhu. Souřadnost se obvykle vyjadřuje prostým přiřazením (bez spojek) nebo souřadícími spojkami.

ad 1.

Jazykověda (lingvistika) = věda o jazyce a jeho užívání (zabývá se výzkumem vzniku a vývoje jazyka, stavby a funkce jazyka, popisem a výkladem jazykových jevů, zkoumá vrstvy jazyka)

ad 2.–6.

■ **gramatika** (mluvnice): **morfolgie** (tvarosloví), **syntax** (nauka o větné stavbě), **hláskosloví** (nauka o hláskách), **slovotvorba** (nauka o tvoření slov)

■ **stylistika** (nauka o slohu)

■ **lexikologie** (nauka o slovní zásobě) a **sémantika** (nauka o významu slov)

■ **fonetika** (nauka o tvoření hlásek) a **fonologie** (nauka o významotvornosti hlásek) = zvuková stránka jazyka

Vývojem jazyka se zabývá **historická mluvnická**, původem slov **etymologie**, výzkumem nářečí **dialektologie**; zobecnění poznatků všech jazykovědných oborů (o původu jazyka a řeči, vztahu jazyka a myšlení apod.) podává **obecná jazykověda**; výzkumem jednotlivých jazyků se zabývá např. **bohémistika** (o českém jazyku a literatuře), **anglistika**, **germanistika**, **romanistika**, **hispanistika**, **rusistika** apod.; **slavistika** se zabývá studiem slovanských jazyků a dějinami Slovanů; **komparatistika** (srovnávací mluvnická) – o historických souvislostech příbuzných jazyků; **textologie** (textová lingvistika) = nauka o textu, o stavbě souvislých jazykových celků, **onomastika** (o původu a tvorbě vlastních jmen), **frazeologie** (o ustálených slovních spojeních)

ad 7.

Text ① z oboru fonetiky, text ② z oboru sémantiky, text ③ z oboru slovo- tvorby, text ④ z oboru morfologie, text ⑤ z oboru syntaxe

ad 8.

Poučení o pravopise podává **ortografie** (poučení o spisovné výslovnosti ortoepie)

ad 9.

Tvorbou tvarů se zabývá **morfologie** (tvarosloví)

ad 10.

- a) fonetika,
- b) tvarosloví
- c) skladba
- d) nauka o tvoření slov
- e) nauka o slohu

ad 11.

Vývoj jazykovědy, významní jazykovědci:

- **Počátky** jazykovědy – v Indii, první indická mluvnice z 4. stol. př. Kr.; první řecká mluvnice z 1. stol. př. Kr., latinská z 1. stol. po Kr., nejznámější Donatova latinská mluvnice ze 4. stol. po Kr.
- **Česká jazykověda** – počátky spjaté s Janem Husem (návrh diakritického pravopisu, péče o českou slovní zásobu); první česká mluvnice od Beneše Optáta, Petra Gzela a Václava Philomatesa z 1. pol. 16. stol., rozšířena Janem Blahoslavem, dále latinská Gramatika česká od Vavřínce Benediktiho z Nedožier (poč. 17. stol.); dokonalost tzv. veleslavínské češtiny. Po třicetileté válce – úpadek, čeština vytlačována z úřadů, přestávala být jazykem vzdělanců a bohatého měšťanstva; koncem 18. stol. se česky mluvilo jen na vesnici → rozkolísání normy, zpomalení vývoje; neúspěšné snahy tzv. brusičů jazyka (puristů) zabránit cizím vlivům – mluvnice Čechořečnost Václava Jana Rosy a Gramatika jazyka českého Jana Václava Pohla; k obnovení jednoty spisovné češtiny přispěly mluvnice Fr. Jana Tomsy, Fr. Martina Pelcla a Jana Nejedlého z poč. národního obrození; nejvýznamnější dílo – Podrobná mluvnice českého jazyka **Josefa Dobrovského** (= zakladatel české jazykovědy), napsaná ještě německy, je základním kodifikačním dílem; slovní zásobu jazyka ustálil 5dílňý Česko-německý slovník **Josefa Jungmanna**; významný jazykovědec **Jan Gebauer** (konec 19. stol.), autor Historické mluvnice jazyka českého, Staročeského slovníku a prvních Pravidel českého pravopisu (1902); jeho pokračovatelé Josef Zubatý, Emil Smetánka, Václav Ertl – aktualizace jazykové normy, kultivace spisovné češtiny, zvláště pod vlivem **Pražského lingvistického kroužku**, založeného 1926 (Vilém Mathesius, Bohuslav Havránek, Roman Jakobson, Miloš Weingart); **František Trávníček** – Mluvnice spisovné češtiny, spolu s Pavlem Vášou Slovník jazyka českého; **Bohuslav Havránek** – **Alois Jedlička** – Česká mluvnice, Stručná mluvnice česká; r. 1935 začal vycházet Příruční slovník jazyka českého (kolektiv předních jazykovědců, dokončen 1957); 2. pol. 20. stol.: **Petr Skalička**, Vývoj jazyka; **Miroslav Grepl** a **Jaroslav Bauer** vytvořili nové odvětví skladby – valenční syntax; **Václav Machek**, Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, **František Daneš**, Intonace a věta ve spisovné češtině; akademická Mluvnice češtiny, **Miloslav Dokulil**, Tvoření slov v češtině, **Miroslav Komárek**, Historická mluvnice česká, **Vladimír Šmilauer**, Novočeská skladba, Nauka o českém jazyku, Novočeské tvoření slov, Úvod do toponomastiky aj., **Karel Hausenblas**, Výstavba jazykových projevů a styl, **Petr Sgall** v oblasti obecné lingvistiky aj.
- **Ústav pro jazyk český ČSAV** – založen 1946 (péče o jazyk, jazykovou kulturu); odborné časopisy: Listy filologické, Slovo a slovesnost, Naše řeč, metodický časopis o výuce češtiny Český jazyk a literatura

Doplňující otázky

Znáte některé představitele světové lingvistiky? ● Uvedte některé mezioborové disciplíny související s jazykem, ale i sociologií, matematikou, psychologií apod. ● Znáte některá díla Pavla Eisnera? Kdo se v současné době zabývá výzkumem slangu a argotu? ● Ve kterých jazykových příručkách najdete poučení o psaní velkých písmen, vysvětlení věcného významu slova, vzory pro skloňování jmen?

Poznámky

6. ZVUKOVÁ STRÁNKA JAZYKA, SPISOVNÁ VÝSLOVNOST

Základní otázky

1. Které tělesné orgány se podílejí na mluvení?
2. Vysvětlete soustavu českých hlásek. Jaký je rozdíl mezi samohláskami a souhláskami? V první větě textu ① vyhledejte samohlásky a souhlásky, k neznělým souhláskám uveďte párovou znělou. Které souhlásky jsou neznělé? Ve druhé větě textu ① vyhledejte víceslabičná slova a slabikotvornou souhlásku. V celém textu ① vyberte příklady, kde dochází k spodobě znělosti ve skupině souhlásek a kde ke ztrátě znělosti souhlásky na konci slova. Vyhledejte slova s dvojhláskou.
3. Uveďte hlavní zásady spisovné výslovnosti – vysvětlete na textu ②. Vysvětlete pojmy *ortofonie* a *ortoepie*.
4. Co víte o českém přízvuku? V 2. větě textu ① vyhledejte *příklonky* a *předklonky*, větu přečtete se správným přízvukem a zdůvodňujte.
5. Na textu ① vysvětlete pojmy *větný úsek*, *pauza*, *větný přízvuk (důraz)*. Vyslovte správně slova *prázdný* a *domů*. Jakou intonaci může mít 1. věta textu, jakou má 2. věta?
6. Přečtete s náležitou melodií následující různé druhy vět podle postoje mluvčího ke skutečnosti. *Otec se vrátil! Otec se brzy vrátí. Otec se už vrátil? Vrátil se už otec? Kdo z nich se vrátil?*
7. V následující větě vyznačte *pauzy* a rozhodněte, kde se kryjí a kde se nekryjí s větnou interpunkcí. *Pamětníci totalitního režimu přicházejí na návštěvu do škol a vyprávějí žákům, co prožívali.*

Ukázkové texty

①

A co se stalo potom? Když téměř všichni lidé z první vsi dorazili do druhé vsi, zjistili pouze, že je zcela prázdná, zatímco lidé z druhé vsi se v první vsi podívali těmž a poukazovali na totéž. Když se dost vynadávali, v obou případech pobrali, co kde našli, a vydali se na zpáteční cestu domů.

Podle J. Wernische

②

Vyslovujte správně a odůvodněte:

Tady nezůstanu, usilovně pracoval, rovnoramenný trojúhelník, buď upřímný, nejjedovatější had, půllitr piva, oznamme to všem, říkal-li to rychle, Tomáš šel, měkký tvaroh, čistší vzduch, otrhat jablka, blíží se prázdniny, sedm rezavých hřebíků, shoda okolností, přijdu na ranní směnu, dlažební kostka

ad 1.

Mluvidla:

- dýchací (respirační) ústrojí, kde vzniká výdechový proud vzduchu – plíce
- hlasové (fonační) ústrojí, kde se vytváří tón hlasu – hrtan a hlasivky
- hláskovací (artikulační) ústrojí, kde se hlas přetváří v řeč pomocí pasivních orgánů (měkké a tvrdé patro, dásně, zuby) a aktivních orgánů (jazyk, rty)

ad 2.

Hlásky – nejmenší zvukové jednotky řeči, dělí se na samohlásky (vokály) – 10 a souhlásky (konsonanty) – 25; **samohlásky** = tóny (volný výdechový proud) – *a/á, e/é, i/í, o/ó, u/ú*; **souhlásky** = šumy (výdechový proud narazí na překážku); **dvojhlásky** *ou*; souhlásky tvrdé (*h, ch, k, r, d, t, n*), měkké (*ž, š, c, č, ř, j, d', t', ň*) a obojetné (*p, f, l, m, p, s, v, z*); párové souhlásky: znělé (hlasivky kmitají) – *b, v, d, d', z, ž, g, h* a neznělé (hlasivky nekmitají) – *p, f, t, t', s, š, k, ch*; ostatní jsou nepárové; **fonémy** – hlásky schopné rozlišit význam slov nebo tvarů

Text ① 1. věta: samohlásky *a, o, e, a, o, o, o*; souhlásky párové: *s/z, t/d, p/b*; nepárové: *c, l, m*; **slabika** – tvořena nejčastěji souhláskou a samohláskou (nebo dvojhláskou, či slabikotvornou souhláskou *r, l*), např. *a, co, se, sta-, lo, po-, tom*; víceslabičná slova v 2. větě textu ①: *téměř, lidé, první, dorazili, druhé, zjistili, zcela, prázdná* atd.; slabikotvorné *r* ve slově *první*; slabika **otevřená** – končí samohláskou (*po-le*), **zavřená** – končí souhláskou (*roz-hlas*); **spodoba znělosti (asimilace)**: *když, všichni, zcela, v první, vsi*; celá skupina hlásek je buď znělá nebo neznělá; **ztráta znělosti** (neutralizace): *když, těmž, totéž*; dvojhlásky *ou* ve slovech: *pouze, obou*.

ad 3.

Zásady spisovné výslovnosti: ortofonie – o zásadách správného tvoření hlásek, **ortoepie** – pravidla spisovné výslovnosti

■ samohlásky:

dodržujeme správnou kvalitu (tvoříme je na správném místě)

dodržujeme správnou kvantitu (nekrátit, neprodlužovat), např. *domů*

dvě stejné samohlásky vyslovujeme nesplývavě, např. *doopravdy*